

สัจวาถิธาน

(ตามฉบับพิมพ์ พ.ศ. ๒๔๗๑)*

๑ คำกลอนเรื่องนคิต นามขนาน

เรียกสัจวาถิธาน ชอพรออง

ล่อใจหมูกุมาร มกชอบ สนุกนา

เด็ก ๆ อ่านจกตออง ยัวแย้มโอธูสรวล ฯ

ข้าพเจ้าพระยาครุสุนทรโวหาร ญาณปริชามาตย์

บรมนาถนิตยภักตพริยพาท คิตคำกลอนเรื่องน สำหรับให้เด็ก

นักเรียนอ่าน คิตเสร์จ ๓ วันพฤหัสบดี ขนสิบห้าคา เดือนสิบ

บวอก ฉศก พ.ศ. ๒๔๒๗ ลงพิมพ์โรงพิมพ์สกุลพระตำหนัก

สวนกุหลาบ ในพระบรมมหาราชวังในบั้นเอง

ประเภทสัจวในโลกมี ๕ จำพวก พหุบาท สัจวม้เท้า

มากเกิน ๕ ขนไป เช่น ตะขาบ กิงกือ เป็นต้นอย่าง ๑ จัตบาท

สัจว ๕ เท้า คือ ข้าง ม้า โค กระบือ เป็นต้นอย่าง ๑

ทวิบาท สัจว ๒ เท้า คือ มนุษ แล เบ็ด ไก่ นก เป็นต้น

อย่าง ๑ อะบาทะกา สัจวไม่มีเท้า ดัง งู แลปลา เป็นต้น

* และได้จัดหัวข้อเพิ่มเติมขึ้นไว้ด้วย

อย่าง ๑ แล้วยังแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ ณะละชา สัตว์เกิดบนบกอย่าง ๑ ณะละชา สัตว์เกิดในน้ำอย่าง ๑ จัดอีก ๒ อย่าง สัตว์มีพองมีไข่ แลไม่ต้องมีพอง ดังช้าง ม้า โค กระบือ จัดอีก ๒ อย่าง คือ สัตว์มีปีกแลไม่มีปีก แลสัตว์ทมิบกนบก จัดเป็น ๓ อย่าง มีปีกแข็งแรง บินสูงบินไปไกล ๆ ได้ ๑ มีปีกบินได้แต่เตย ๆ ต่ำ ๆ อย่าง ๑ มีปีกบินไม่ได้อย่าง ๑ ฯ

ประเภทสัตว์มีเขนกอนันต์ หลายอย่างหลายพรรณมากนัก ในประเทศบ้านเมืองหนึ่ง ก็มีแปลกออกไปหลาย ๆ อย่าง ในบ้านหนึ่งก็แปลกออกไปอย่างหนึ่ง อ้าว ทเล ตำบลหนึ่ง ก็มีแปลกไปอย่างหนึ่ง ในลำแม่น้ำลำหนึ่งก็แปลกไปอย่างหนึ่ง เป็นเขนกวิตรมากนัก เหลือกาลงที่จะรู้จักให้ทั่วถึงทุกหมู่ทุกเหล่า ชาวเขาขอชักนำเอาแต่ที่รู้จัก ชักมาผูกเป็นกลอนไว้สำหรับให้เด็ก ๆ อ่านเล่น ตามลำดับแต่แม่ ก กา ไป เพื่อที่จะได้สอบอักษรทเด็กเรียนอยู่นั้น เป็นของสำหรับเด็กแรกเลาแรกเรียน แต่พอได้กว้างขวางในทางที่จะใช้อักษร ท่านทั้งหลายที่เป็นผู้ใหญ่ รุหน่งสอบแล้ว ก็จะมีบ่นว่าเบอหุเบอพง ไม่มีประโยชน์อะไร ก็ตามแต่จะติจะว่าเถิด ยอมให้ดูให้ว่า ชาวเขาเป็นคนอยากจะทำจะอ่านอะไร ๆ เล่นต่าง ๆ ตามชอบใจ คิดอะไรได้ก็เก็บเอามาว่าเพื่อ ๆ ไป เมื่อท่านผู้ใดไม่ชอบกับท่านอภัยเสียเถอญ ฯ

๖๘๒ ๒ ๖๘๒ ๒
สत्वมเท่ามากกว่าสเท่า

๐ สत्व พวกหนึ่งนชอ	พหุบา ทาเฮย
มี เอนกสมญา	ยอกยอื่น
เท่า เกินยิ่งจัตวา	ควรรนับ เขานอ
มาก จวบหม่นแสนช้อน	สุดพื่นประมาณ ฯ

ฉบบัง ๑๖

๐ สत्वจำพวกหนึ่งสมญา	พหุบาทา
มีเท่าเอนกนับหลาย	
๐ เท่าเกินกว่าสี่โดยหมาย	สองพวกภิปราย
สทวนาสत्वบกกบอกรตรง	
๐ ตะบองพลำใหญ่ยง	อยู่ในบ่าตง
ตัวตุจตะخابไฟแดง	
๐ มีพษมฤทธิเรียวแรง	พบข้างกลางแปลง
เข้าปลาเขารดกตักิน	
๐ ตะخابพรรณหนึ่งอยู่ดิน	พรรณหนึ่งอยู่ดิน
สถานแลบ้านเรือนคน	

๐ ตะขาบไต้ชอนชอนชน
แมงมุมขยุ้มหลังคา	๕ ๔
กิ้งกอกคลานวน
๐ แมงบ่องจ้องชูหางหา
ปะทะกัจะจ้แกง	๕
สิ่งใดจะมา
๐ ตัวแมงกะแทกดินแรง
กะชอนกัชอนธรณ	๕
แมงสาบอึกแมง
๐ แมงทับวาววับแวมส์
แกมทองระรองเวองฉาย	๕
ตังนลมน
๐ แมงค่อมค่อมแมงทับกลาย
แต่กายน่นยอมกว่ากัน	๕ ๕
สเลอมเหลองพราย
๐ แมงโยโยงโยพัลละวัน
ชงเพอดักสัตว์บินจร	๕
เป็นตาข่ายชั้น
๐ แมงเม่าบินเข้าไฟฟอน
เพราะหมายว่าเกดิงเริงาม	๕
รอยพันม้วยมรณ
๐ แมงวันแมงหวู่ความ
ราตรแลลส์เรองเรอง	๕
แมงคาเรองยาม
๐ แมงบ่องข้างตวเซองเซอง
มลาวประเทศเซตชนท	๕
มชุมข้างเมอง

พระยาตรีสุนทรโวหาร

๔๑

๑ แมงดาสองเกทสองพรรณ ณพแลแมงดานา	คือแมงดาอรร
๑ แมงกู่ตัวผิงภุมรา ปะขาวแลตัวเต้าทอง	แตนต่อตัวตา
๑ แมงปอบินไปเป็นกอง เป็นเหยื่อแลแย่งกันกิน	โฉบแย่งยุ่งปอง
๑ ทมวราเห็ดอบขุงบุงวัน โลหิตมนุษย์สดก้น	ร่านรุมกันกิน
๑ ตวงพร้าวโบยบินผินผ่น คนมักพอใจรับทาน	ตวงโสนตองมัน
๑ ผีเสื้อใหญ่เล็กสถันฐาน สลบวิไลหลายสี	ฉายหลากตระการ
๑ ตักแตนกายายาวรี ประมาณก็เหลือคณนา	ใหญ่เล็กมูตมี
๑ ตัวเหนียงนืดตามลกา ที่ใส่สักหยาดบยล	มันคือหมักทา
๑ กิ่งคเกิดอกคุระคน ไต่โครกบเกลียดอาจม	สัตว์นสัตว์ประคน

๑ เหวไรร้ายร้องระดม เพรียกพฤษาที่ในไพรแวง	หึ่ง ๆ ระงม
๑ แม่ม่ายล่องในกระแสง ระดมระด้นพนไพร	เสียงแหวดแหวแรง
๑ จักกระจันแจ้ว ๆ จับใจ สังคตประโคมอรรณู	จาดจำแจ่มใส
๑ จะร่ำสัตว์ในไพรสัณฑ์ จะนับจะตรวจเหลือตรา	อเนกอนันต์
๑ มดแดงแฝงใบพฤษา มดตติอกมดแดงไฟ	มดดำคล้าคลา
๑ มดตะนอยอีกทั้งมดไร มดเบ้งมดคันสัญญาจร	ตาลานคลานไว
๑ นาลายงเห่าเผ่าพอน มดง่ามกคล้าคลาดิน	ไต่ตอมตัวหนอน
๑ ตัวปลวกวังตังคีขริน น่านองเอนกเลศหลาย	ตัวชันรงค์บิน
๑ สัตว์ในกระแสงสินธุ์สาย คอบู่ทะเลปูนา	มีเท่ามากมาย
๑ บู่แสมแลบอัสควา ใหญ่เล็กหลาก ๆ มากม	หมู่เปี้ยวกายา

๑ กิ่งใหญ่กิ่งฝอยเคยมี่

กิ่งก้ามโตตี

กระทบบกระทงกิ่งวาล

๑ พวกสัตว์เหล่านี้นามขนาน

มคอคำชาน

ว่าสัตว์พหุบาทา

๑ มีเท่ามากเกินจั่ว

คิดประมวลมา

ไว้ให้กุมารอ่านเขียน

๑ หวังเพื่อสอบทานที่เรียน

ระมัดระเมียด

มักง่ายจกตองตรน ๆ

๑ จบสัตว์มีเท่ามาก

มูลหมาย หมู่เฮย

ลำดับนับเรียงราย

เรียบไว้

นักเรียนทราบบรรยาย

ยลเยยง อย่างนา

จำจดบทแบบให้

แมนแมนคำสอน ๆ

๖ ๘๕ ๖
สัตว์สเทา

๑ พวก นนํามันบํอําง จตฺบาท
 สัตว บกสัตวํนํากลาต เกลื่อนตัว
 ส หังบบํานดาษ คาคิน
 เท้า สํสำหรับก้าว ยํางเยองจจรจรัล ๑

สุรางคณางค ๒๘

๑ ในแม่ ก กา จตฺบาทา มําลาจามะวี โคกระบือปละ
 ปะทะหมุหมี่ กระเตชะนี มื่ออยู่ในไฟ

๑ ปะหมุ่หนุผี กฐ ๗ จุจ ในรูไม้ไผ่ พะหนุตะเพา
 หนีเข้าใจ ๗ หนุตะเพาได้ หนุผีหนคลา

๑ ในชลาลัย มีจระเข้ใหญ่ เนาในเคหา ต่อไปได้หน้า
 มีถาเหรา เข้าคู่สะขา สู่หามาไป

๑ หมู่เหล่าเต่านา มือเนกา สรวาเขาว์ใหญ่ ที่นําบํอํอ
 เต่าพอใจไซ้ ที่เขาเข้าใจ หาได้อะไซ ๗

๑ สเทา แม่ถน เกลากลอนนิพนธ์ ประตนในโว
 ทารให้ไซคํ่า ลํานํ่าใหญ่โต ไร่ให้ตรุโน ไร่ชัยชาน

๑ ไร่ใหญ่ไดย่อน มีในบําดอน อะพริกาสถาน
 ทํานเฮามาไว้ แตนไทยชํานาน ไร่เห็นสาธารณ สกถการา

๑ เห็นพานผ่านไป บนเนินเขาใหญ่ ที่ในวนา
กระเตนตุนอัน เดรดันหญ้าคา อีเหนเม่นหมา ในไล่หุ้มม้น

๑ ปะหม่มหมู่เถอน ไคลคลาพาเพื่อน มาเกลื่อนไพรวัน
หาอาหารกิน ทถนอวัญ เวลาสายณห์ ย้าค้ำคล้าคลา

๑ หนุจันเขว่ว ๆ จันค้ำสำเภา เขาเอาเข้ามา ไว้ใน
ถนเรา ขอเคาภาษา ต่อพรวณกัณมา จนกาลนานปี ๆ

๑ แม่กง พรวิณา จตุบาทา ซึ่งบันตามี อยู่ในแม่กง
จำนงวาที ช้างในพงพี พาโซลงโยงไป

๑ เห็นกวางกลางทุ่ง ละมั่งหม่มมุง กระทิงวิ่งไขว่
คำโองแล่นจี่ ริเขาดงไม้ กินหญ้าไป ๆ ยืนเบ็งตุกัน

๑ เลียงผาโผนแผ่น โตนผากระเด็น แผ่นคล่องว่องครัน
อิกองเรงร้อง ก้องพนาวัน บ้างบินโผผัน ไปพันตนเตง

๑ กระจงกระจิง แล่นร่ารานเริง วนร้องเสียงเรง
ฝูงลิงฝูงค่าง ครวญครางแต่เซง ดั่งเสียงละเบ็ง บเวนวันวาจ

๑ แล่นไปโหยง ๆ นันค้อใจโคร่ง ที่ทากล่าหาญ
ประรุทรหิ่ง วิ่งไปตณลาน กิงกาจณชาล ทำสูชเคียร

๑ พงพอนบนพน แผ่นดินดาดน จรดลวนเวียน
ประงูเห่ากาพ ทลานเตยน ๆ สู้กนุงเจียน จะแพ้วพงพอน

๑ จิงเหลนหางลุ่น อยู่ทไต่ถุน ครุ่น ๆ สัญจร
อิงอยู่บายาง อิงอางช่อนชอน อยู่ไต่ไม้ชอน ไต่อ่างวารี ฯ

๑ ช่อใน แม็กก ชักมาสาธก แยกยกวาท จตุบาทา
บันดาชงมี ในแม็กกน มีพอคณนา

๑ คางคกคางคาก ใหญ่เล็กหลาก ๆ มากอเนกา
หนูปกอยู่รู ทคคันนา อิกนากกนปลา กายาเทา ฯ

๑ กระรอกสีแดง ส่อนกั้งไม้แฝง โจนแรงไม้เบา คนได้
ว่าวุ่น กระสุนยงเฮา ใหญ่ ๆ เขาว ๆ เฮามาทุกคน

๑ จิงจกตกแก พอใจอยู่แต่ ทเขารือนชน จิงจกร้องทัก
ค้มกเบนกถ ทุกผู้ทุกคน มกยงพงการณ

๑ สุนัขขมมาก ใหญ่เล็กหลาก ๆ ทงบ่าทงบ้าน
หมาจูงจิงจอก ในนอกสาธารณ สีแดงสำลาน หลาก ๆ มากมี ฯ

ยาน ๑๑

๑ แม็กก กำหนดสัตว์ ซึ่งควรจัดในวาท
คชชาติราชสห ทงสห่มอยู่ห่มวัน

๑ อิกเหล่าคชสห กายนทรยกเชนกัน
แปลกแต่สีสะมัน ไปข้างนำมาข้างหลัง

๑ ราชสัทหมกระหนก

คชสัทหมวงทง

๑ ทงสองสัตว์สูงสุด
ถึงสัตว์ทโต ๆ

๑ เกทพวรรณราชสัท
ปากทางสเทาแดง

๑ บัณทุระราชสัท
กาพะมคินทร

๑ เหลานลวงกินสัตว์
แต่เดขยงใหญ่่น

๑ อินหงชอวาตณะ
กายาดจคว

๑ ราชสัทสนิต
มถาทสวาราย

๑ แวดเขมรเวียกระมาต
มทะเลดตาแดง

๑ อฐูมาแต่เมืองเทค
กอหญาบนปราวการ

ยอดมันปกบัจฉิมัง

ยอดกระหนกปกบรูโต

ฤทธิวิกรมเลิศเดโช
กเกรงเดชเหตุฤทธิแรง

จัดเป็นสถานแจกแจง
พนเศวตเกทไกรสร

กายามสเหลองอ่อน
กายาดาคลาหมกมัน

ใจสมรรตอตกกรรค
คือไกรสรราชสัท

เป็นสิงหะตาฤทธิ
กินเส้นหญาเป็นอาหาร

ทสถิตยบาหมพานต
เป็นสัตว์กลาราวิ่งแรง

แกงฉกาจชาติกาแหง
มักไวใจใช้ลมฆาน

สูงเป็นเปรัตสัตว์โตปาน
แหงนกินได้สัตว์กดี

๑ ชมตเป็นสองพรรณ
ชมตชนิดดี

๑ ผุงเขียดกายนาค
ดินตาดฤตผดียง

๑ ปาดนนกายาเขื่อง
เซพะเป็นฟองใหญ่

๑ ตะกวดตะเกยกแล่น
สองคณยนสลอน

๑ ส่าเส็ดเป็นสัตว์แปลก
สี่สันเศวตโพลง

๑ แม็กบ มีแต่กบ
กบทุกกระโดดจร

๑ แม็กม ชมชมพา
รุงรงทงกายน

๑ เห็นหลิมในป่าหลวง
คนเก็บเอามากรอง

๑ ลิงลมวิ่งตามลม
วิ่งหมุนดังภมร

อย่างสามัญมากมุดมี
ชอบปรากฏชมตเขียง
แต่ร่องเซกตะเบ็งเสียง
กระโดดปล่านทอไรไหล
สี่เหล็อง ๆ ะเว็องไร
ที่ไบไม้พอใจจร

เอามือแผ่นแผ่นเข้าชอน
เข้าชุกชอนในชอนโพรง
พวกเมืองแขกเฉียงในโรง
ผ่านต่างเห็นเช่นสุกร ฯ

เข้าบันจบสมทบกลอน
จับแมงเม่าเอามากิน ฯ

เดียบภูผาน่าศิขริน
ลวนแต่ขย่นย่งหยอง
เกล็ดหล่นร่วงเป็นกอง ฯ

ผูกกณฐาต่างอาภรณ์

ดูหมุนกลมสมนามกร
มักมีในไพรพฤษา ฯ

ฉบับ ๑๖

- ๕
๘ ๖ ๘ ๘
๐ ขนเกย เลยกกล่าวพรรณา จตุบาทา
ทนามอนเเองเรองเกย
- ๐ ทานผู้งฟังอย่าเฉย ไตผิดที่เคย
สังเกตในเกทพรรณสัตว์
- ๐ เขิญช่วยตคานทานทัต แลแก้ไขคัต
ให้ชัตให้ชอบตอบชาน
- ๐ เสือโคร่งแรงฤทธิห้าวหาญ สัตวในตงตาล
เกรงเตชตวยเหตุกาแหง
- ๐ เสือเหลืองเรองฤทธิรณแรง พบกวางกลางแปลง
เข้าปลารชยากอกวาง
- ๐ เสือดาวก้าวเดิรต้อมทาง ปะทะต้นยาง
กยงชยบกลบหลัง
- ๐ เสือลายตลับแล่นเสริกสัง บับเปรียงเสียงตั้ง
ก๊กกอง ณ ท้องตงตาล
- ๐ เสือดำดุจทาทหมึกประสาน ประสบตัวฟาน
กพิตแลกัตฟานฟอน
- ๐ เสือแมวเสือปลาล่าจร ไตรกตรอกชอกชอน
เทยวเสาะเทยวเสพมตสยา

๐ วัวเพลาะเลาะลัดเลียบผา พวกเพื่อนมาเกลอนกลาดตง	วัวถกเถลิงพา
๐ กระจ่ายออกเต้นตามพง กระโดดแลโลดล้าพอง	ฟุบแผงกอบรง
๐ ควายเปลี่ยวท้าวโดยล้าดอง ก็ไล้ประชิดชีวิตชน	ไผ่ยลผูงของ
๐ เนอทรายเลือกวงลับสน กระบวนอันบัวนไปมา	ประทะกันกล
๐ ผูงแกะเกาะเดียบเนินผา กันโผนกระโจนดองเชิง	พบพวกแพะพา
๐ เหยเห็นแม่นมาร่าเริง เพราะกลัวสลัดชนแหลม	หนีแม่นกระเจิง
๐ แมวดำขาวต่างดำแซม ยอมอยู่กับคนบนเรือน	ลายเป็นหย่อมแหยม
๐ หนุทองขาวพบหลบเลือน แมวไล่ตะครุบฟุบแผง	หนีแมวเบนเบือน
๐ บ่ออกนอกทางกลางแปลง ราตรออกชดัญจร	กลางวันชอกแซง
๐ จตบาทบกบิन्दินดอน เลือกคตทชดศาคญ	คิตกถนเกลากถอน

๐ ยังเหลือกวานอนันต์

อเนกนับพัน

จระวากพนพรรณา ฯ

สร้างคณางค์ ๒๘

๐ สัตนอกเลา คือจำพวกเต่า อยู่ในธารา กระตุก
กลีบออก ยูนอกมั่งสา เต่าตะนเตานา เต่าตาจลาภ

๐ เต่าเหมนเต่าหับ ถาคณตองจับ มันทับประตุ
เหมือนปรับสันติ มิติไม่มีรู ผงคนยังดี เอาจินง่ายตาย

๐ เต่าชนิดหนง เรียกเต่าขมง คู่กับเต่าควาย ตะพาน
น้ำอยู่ คู่กับม่านลาย ตัวกริวแหวกสาย ชลว้ายตามกราว ฯ

๐ ตัวกระมหันต์ กายาใหญ่ครัน เขาจับเป็นคราว
ลายเลื่อมเป็นมัน กระพรรณดำขาว กระเหลือองเรืองพราว
พราวเพร็ดเฉิดสี

๐ เต่าจะละเมียด พุดจะเป็นเท็จ ไม่เห็นกาย พบแต่
ฟองสุก คดุกนาปลาดิ มังคุดประชิ โอชาชวนกลืน

๐ จำพวกเต่าน ในท้องวาริ ยังมีตาตน ไม่รู้ออชาติ
ไม่อาจขยงย่น ใจใหญ่อน ทานร่าร่าพรรณ ฯ

๐ ขบสัตว์พวกสเท่า	สองสถาน
คอบกอกชลธาร	ถิ่นทอง
สมญาแยกไขขาน	คำเรียก ไร่พ้อ
เด็กนักรเรียนสวดร้อง	เล่นได้โดยสบาย ฯ

สัตว์สองเท้า

๐ พวก หนึ่งนานมันอ่าง ออกไข่
 สัตว์ ทวีบาทไพร่ อักบ้าน
 สอง บาทแยกมีใน กลอนกล่าว นนา
 เท้า เปลี่ยนสองเท้าจ้าน จัดด้วยเด็จร ๗

ฉบบัง ๑๖

๐ ทวีบาทจะบอกสำคัญ สัตว์สองเท้าอัน
 มีเกศพิเศษเป็นสอง
 ๐ คือหม่มมนุษย์ทอง ทวพภพปอง
 ว่าเป็นทวีบาทา
 ๐ ผุงเบือในอริญญา อักพวกคนบ้า
 กปองเป็นสองบาทาค
 ๐ หม่มสัตว์เดยรรฉานท่านวาง บกษัสรรพางค์
 คือพวกเบ็ดไถสกุณ ๗
 ๐ ก กว สกุนาไนรี หว่าเปล้าตปัส
 กาเหว่าแฉเคากักกา
 ๐ พระยาลอคลอเคล้านกชะวา ชไถกระทำ
 ไถป่าแฉกาวาร
 ๐ กระจาสารกาจระลึ
 ไถปากลาลไป สู้สำพาท

๑ เขาคค้เกล้าเขาไฟ
หมู่ไ้ส้กไ้ไซโลมา	คะณาตาโน
๑ ไ้ไก้ไ้ไก้ออเนกา
คณาเขาเดาเคลาคลอ	ไ้ไก้ตะเพาพา
๑ กาแกแ่ส้ส้สอ ๆ
กลากลทนไป ๆ	ปะพระยาลอ
๑ สกณ แม่กน นีพนอไซ
กระแวนแลแ่นวาโย	คือกระเวนไฟร
๑ คีรบนขม้นบิโน
กระเตนกเตนเวียนวน	ไปกินผลโพ
๑ เบญจวรรณห้าส้สีกณ
เข้าคละประทะตั้นเทียน	ร่อนในเวहन
๑ สกณโกญจกาเรียน
แลร่อนถลาผาผ	บิโนว่อนวนเวียน
๑ อินทรีกายาใหญ่โต
ประชนเขาไปบริภุญช้	มหันต์เตไซ
๑ ไ้ไก้เอนเพอนไ้ชอนชุน
ชระนกะชนชนชาน ๆ	ตักันชุลละมุน
๑ แม่กง จ่านงไซชาน
นางนวลกะทุงค่อนทอง	รูงแร้งรูงนาน

๑ ขางยงมุงเค้าโมงมอ กระดงกลาดจร	กระดางแล่นดอง
๑ อีโก้งคั้งโคดงกินหนอน กินหนอนกินอนในฟาง	ปะมุดโคฟอน
๑ กินปลิงดงแปลงแฝงทาง ครวญคว่าแลร่าร้องดัง	ระวังไพครวาง
๑ ผุงหงส์ดงเวียงไม้รัง ในดงประดู่ไสว	แซ่ซ้องประดง
๑ กางเขนชนชำอำไพ ดงนิลมนินนฤมล ฯ	ขุนทองผ่องใส
๑ หมูนก แม็กก อำพน อรัญญิกาอาศรัย	ในพนอรญ
๑ นกพริกจากพรากเพรียกไพ กระจอกกชอกชอนชอน	แตกเดี่ยวเย็นใจ
๑ การเวกแหวกวายุจร แลส่งสำเนียงเสียงหวาน	ในพนอัมพร
๑ วายุกษแสงวรกษาหาร ประทะนงแหวกแตกตา	บินในคัคณานต์
๑ นกออกกรอองออกออกกถลา เขายอเขาแยงแมงโย	ปะนกกกวกกวา

๐ ยางกรอกเกริ่นร้องเกริกไพโร โพรโดกโดตโว
บนกิงกระโดน โผนโผ

๐ นกชุกนกตักใหญ่โต นกเงือกผะงะง
แหงนเงนเอาผลตนนั่น ๖

ยานี ๑๑

๐ หมูนก แม็กค มี
กตปด ๆ ทุกวัน

๐ ทงทตไมทงเพอน
เบตนาลงดาวน

๐ หัสตนบับนรารอง
กระหอดเรวอนหา

๐ เบตไทยไลเบตเทศ
เสไ้ไ้ไ้พัลวัน

๐ นกหัสตลงค
กายางางวงม

๐ สัตวาปะหว่าสก
เลอกผลกนจนเตยน

๐ วิหคนกกระหิต
บับโร โผนผกผัน

กตเพลิงสัสกแดงฉน

บอเวลาแห่งสาชล

บับนกลาดเกลอนบนเวหน

เวนในน้ำดำหาปลา

เสยงกกกองทองพนา

นางนาพวากจากไกลกัน

ผิตสังเกตเภทต่างพวรรณ

เบตไทยท้นปลันจกต

เสยงอิงคะนึ่งในเมษ

เหมอนกญชรชอนชูเคียร

เฝ้าเคลาคลกบจากเจียร

แลวบบนบากจากหว่าปลัน

อวดว่าฤทธิแรงแข่งชน

ถูกแผ่นผาน้ำสิงชร ๖

๑ หมุ่นกใน แม่กข
พิราบพิไรวอน

๑ ตะขาคาบตะขบ
ตะขาบแค่นัดใจ

๑ กระจาบไล่กระจิบ
กระจาบไล่จิกตี

๑ แม็กม ชมหมุ่นก
อึดุมชุ่มชอนชอน

๑ นกคุ้มปากคุ้มอน
ใครเลี้ยงไว้ในคาม

๑ ท่งนานกตะกรม
ชนเคียวเลียนลานเลือน

๑ แอนลมชลอลม
ว่าแต่แผ่ห่างกาง

๑ กระจุมภูไผผก
จับแนบแอบอนงค

๑ น้าชมสมบัตินิต
บิกทางช่างกรวดกรอ

๑ ผุ่งนกสีชมพู
สแดงดุงแดงเกลิง

เข้าบ้านจับสมทบกลอน
เหมือนหนึ่งว่าโสกาลัย

คับแคบแย่งชวักไขว่
จิกคับแคแรวรนน

บินลิบ ๆ เทียมเมฆ
กระจิบหนึ่ลงตงตอน ๆ

ผุ่งพิทคทชากร
ในสุ่มทุมพุ่มระนาม

พอใจจรในป่าหนาม
คุ้มเกลิงได้ไม้ไหม้เวียน

มีมากชุมตกลุ่มเกลือน
เหนยงหนงย่นชนสาบสา

ต่น้ำชมเชิดชทาง
แอนกายานาพิศวง

เข้าบ้านรกเล่นในพง
นางนกก้อยู่เคล้าคดอ

สมจรวรดกอรอ
คอเจ้าชรรชนเชิง

ไปจับอยู่ทชุมเชิง
เวียงร้องแซ่แพร่ไพโรศณท์ ๆ

๐ แม่เกย หมุ่มบุ้กษา

กระหอดหัวโชนชน

๐ แฉงแฉงจับใช้ชน

ชูหางกางบักงาม

๐ หัวขวานหัวเหมือนขวาน

เที่ยวเวาะเงาะกินหนอน

๐ เค้าแมวมองชะเม้น

มักเที่ยวในราตรี

๐ ตำเนียงเตียงนกแก้ว

เพรียกก้องทองดงตาล

๐ ดอกบัวหมุ่มมุง

เวียนวนชลสินธุ์

๐ ยางเสวยจับไสว

เชื่อว่าเบ็นนกด

๐ อายงวดงวงเหงา

จับนงกมมะเกลอ

๐ เวลาชมกชมัว

ชาวล้วนนวนลทงกาย

ค้อนหอยหาปลาในวน

ของหยอยย่องชองเกยวหนาม

ส้มช่อนบนต้นมะขาม

เมื่อยามบินผินอัมพร

ปากแซงจันแหลมมั่งมั่งอน

ในพฤษาพนาศรี

นำตาเห็นเช่นอย่างผี

แสวงหากษัตราหาร

พลอดแจ้ว ๆ จับใจหวาน

ตุนาตุนพนตฤณณิน

เที่ยวใช้กึ่งในวาริน

เสียงสำ ๆ ปลาตั้นหนี

ยอดยางใหญ่ในพงพี

รสมังสาโอชาเหลือ

จับชบเขาแอบแฝงเผื่อ

แล้วบินกลับลับลมหาย

ฝูงกระตวเตนกรวดกราย

ไล่กระแตแลสับสน

- ๑ ผุงนกกตอยตวัด
เหยยวใหญ่ไต่เวียนวน
- ๑ มุดต่นพนเหยยวใหญ่
หนเศอปะกมก
- ๑ เนินเขาเหยยวนกเขา
เห่นนกขมนหมาย
- ๑ หม่นกนออกกวาน
เลือกคัตพอใช้การ
- ๑ หวงเป็นทสนุก
ตามแบบบทละบอง
- ๑ จบสัตว์สองเท้าเกท
ชาติมนุษขอเนกนันต์
ทชาชาติบินผัน
ขาดตกบกพร่อง
- ร้องหวัด ๆ แลวบินบน
จวนต้วจวนต่นหนามหนึ
เหยยวตะไกรไต่จิกตี
แทบชวจะวางวาย
มาจับเจ้าอัยเวียงราย
รวมจกเฉยวเหยยวจณทาด
กยงมมากสาธารณ
ให้กุมารอ่านเขียนลอง
โดยทำนุกแลทำนอง
จงตริตรองในวาที ฯ
- สองพรรณ
นับอ้าง
โผผก ไต่เหยย
อย่าค้ำนค้ำขนาง ฯ

สัตว์ไม้มเท้าหรือสัตว์เลื่อยคลาน

- ๐ สัตว์ จำพวกหน้า อัจฉริยะ
- ไม้ นำจักผายผัน แผ่นไต่
- มี ตัวรัดเรียวตัน โทเล็ก บ้างนา
- เท้า บมแต่ไซ้ ว้ายเลื่อยเสือกคลานฯ

สุรางคนางค์ ๒๘

- ๐ อบาทะกา ตัวหม้อยู่นา บาทาไม่มี ไต่แต่เลื่อยคลาน
- เสือกว้ายวาร อยู่พนปลพ กับทองชดธาร
- ๐ สองพวกประจำ สัตว์บกสัตว์น้ำ จักร้าไซซาน
- พระยานาคราช ต่างชาติตระการ งูบริวาร อเนกอนันต์
- ๐ คืองูเห่าไฟ กายาเล็กใหญ่ มีพิษมหันต์ อีกรูเห่าตง
- พิษขงขงครัน งูเห่าหม้อมัน ดุจมินหม้อทา
- ๐ งูเห่งอกงหงอน งูเห่าปลาช่อน รูปร่างอย่างปลา
- งูเห่าตาลาน เลื่อยผ่านผ่านมา งูทับสมิงคลา เรียกว่าทับทาง
- ๐ งูเห่าปแกว เสี่ยงทรงทรงแจว เมื่อเวลากลาง
- คืนค้ายาฆอง เสี่ยงร้องครวญคราง แม้ขบใครวาง ยาไม้ใครวทัน
- ๐ งูเห่าไบไผ่ ปากจิ้งจกไว ละม้ายคล้ายกัน งูแม่
- ตางาว ตัวยาวใหญ่ครัน แสงอาทิตย์นิน เลื่อมแสงแดงดี

๑ งงอดใจอง อังกกระต่าง งกะปะมี ตงเว่ว
กระวาน คนยานเต็มที พืชร้ายราว ไม่มีใครปาน

๑ งแมวแซวซบ อังกกันซบ ปล้องขาวปล้องภาพ
ปากมีสองข้าง หัวหางบ้าน ๆ มักอยู่ชลาธาร และฉานาซัง

๑ ลายสาบลายสอ ขนดขดงอ บนตอไม้รัง สายม่าน
พระอินทร์ เขียวสนกายัง ชายธงสมิงลิง อยู่ยงสาคร

๑ งแม่นางอาย นวสกาย ลาย ๆ เหลืองอ่อน กอหญ้า
สด ๆ มักชดวงนอน เอาสสะสอน มดเมียนเหมื่อนอาย

๑ งลายเขาคอก พนตามคอก ชาว ๆ ประปราย
ยงูกานพร้าว ตัวยาวลาย ๆ เป็นรวเป็นสาย กานพร้าวเชือกกัน

๑ งสามเหลี่ยมใหญ่ เห็นคนถือไฟ เลื่อยได้พัลวัน
ปะคนรูดี จะหนไม้ทั้น ทงไตให้มัน ตกไตไฟพอน

๑ งหลามงเหลอม สกายลายเลอม งเหลอมเหลองอ่อน
งหลามลายมี เป็นสต่างคอน เปรียบกับผาผอน ปุมลายคล้ายส

๑ งเขยวทางไหม้ ตองสาบของใคร ทางไหม้อัคค
ทางลกตังเกดิง เรืองเรืองราคี เมื่อยามราตรี จึงมีแสงไฟ

๑ งเขยวหนงอยู่ ทเรอนคนผู้ ไม่ทำไมใคร ได้คนกิน
หนูในรูไม้ไผ่ คู่วิวาทใหญ่ กับอายตกแก

๑ งลิงงไทร งปลาอาครัย อยู่ในกระแเส งดินงปลิง
เหมื่อนจริงแท้ ๆ งวงข้างแซ่ อยู่ชลาลย์ ๆ

ยานี ๑๑

๑ ก กา หมู่ปลามี
ปลาซ่าแลปลาไหล

๑ กระต๊าะโต
นะทมปลาท

๑ ปลาเกาคาคอกา
เทโพคูปลาเท

๑ อ้ายบ่าปะปลาบู
ปลาหนารากรอ

๑ ปลาสะละไม้ละหมู
เข้าเม้าเข้ามาใน

๑ ขนถน คันนามกร
ปลาวารณชนในวา

๑ กระเบนกเบนหน
ยสนกถนลาน

๑ สักน่วนควาไซว
ปลาแบ่นแล่นสัญจร

๑ ปลาช่อนช่อนในสระ
เกล้าวนปนพัลวัน

ในวารคล่าคลาโคด

เหล่าโดมาหนารากู

ทนาพุมปลาหมู

นำหมูไปในทะเล

กระโให้พากระแหเห

พากเราเหล่าปลาหมอ

กนำหมูเข้าเกล้าคลอ

วอยท่าชลาถย

คลอเกล้าคุดไสว

หมูปลาเปล่าเกล้าคลอหา ฯ

วารจรมานา

วิไผเผ่นเล่นชลาถาร

ปลาอินทรหนปลาวารณ

ลกายาในสาคร

กินโคดไซทไม้ชอน

เป็นหมูคละปะปนกัน

พอไปปะปลานวดจัน

ตะเพียนผันไผวาร

- ๑ ปลาเงินเงือกเงินทา
เขาว่าปลาผู้ต
- ๑ ไส้ตันไส้ตันตน
ไส้ตันเล่ห์จะเตอน
- ๑ ปลาดินบนเลนดิน
ไถลชนไปบน
- ๑ แม็กง ปลาทุกัง
มังกงกะพงแฝง
- ๑ คางเบื่อน ๆ หาคู่
ประทะละลานกัน
- ๑ กระตังกระตังผิง
นงหน่วงห้วงฟองอ่อน
- ๑ ปลาทองทองกินโคล
สีเหลืองเรืองกายน
- ๑ หมูปลานใน แม็กก
อิทุกทุกชถึงใคร
- ๑ ปลาอุกรอองอก ๆ
ตูกดานออกสรานเซน
- ๑ ปลาโคกนูนดั่งโคก
ตะพากปากเบนผิน

- ตกายาท่อนใสสี
- เอาไวยลบนเข้าเรือน
- ปลาอื่น ๆ ไม่มีเหมือน
ให้ชยันตันใจจน
- ประทะคลนตนอละวน
เฉนียนนำทาทาแดง ๆ
- แลปลาดังปลาแขยง
ผิงสนธดเทหัน
- พะแมงภู่เป็นคู้ชัน
- คางเบื่อนผนหนทางจร
- กระตังสังวังไม้ชอน
- จำใจสังวังวาริน
- อยู่ทในกระถางดิน
- ยลเยยงทองผ่องแสงใส ๆ
- จะแยกยกออกขานไซ
- จิงชอทุกชชกเคองเซญ
- โดนปลาดกตนกระเดน
- นำใสเย็นเห็นกายน
- ปลาตะโกกตนำกิน
- ปะปลาหมักนกกพรันใจ

๐ คณาฝูงปลาหมึก
กระตองม่องเป็นโย

อยู่น้ำลึกทะเลใหญ่
เรียกชื่อไซดนทะเล

๐ ฉนากจากเฉนียง
ถึงน้ำลึกเลเพ

วนวกเวียนเหียนหันเห
กมกมันพ่นผ้าชด

๐ กระบอกเบนปากออก
มาปะปลายสน

โยงชักครอกออกอละวน
หนีซ่า ๆ ล่าสลอน

๐ ดนสนักขมกเขารอง
หมู่ปลาในสาคร

ทไต่ทองนาวาจร
อเนกหลากมากมุดมอง ฯ

ฉบับ ๑๖

๐ ปลาในแม่กบ บทละบอง
แม่น้ำแลดำธารา

ปลาในห้วยหนอง

๐ ปลากดปลากัดอัตร
ใหญ่ยังปลาตีนตาโปน

กำพวดกายา

๐ สลาดเหล่าสลิดโลดโผน
ตั้งชะวาดบคลาควนวัง

ปะปลาจวนโจน

๐ ปลาหลดลอดหมกโคลนฝั่ง
ไม่พ่นมมนุษย์ดก

ถึงกระนั้นยัง

๐ สี่เสียดแล่นเสียดวาริน
กระเตือกแลเสือกแล่นไถล

ไล่ไซร์โคลดิน

- ๐ ปลาเวตเค็ยรมันอใหญ่ คนมักพอใจ
 เลียงขงกระพังสระศรี
- ๐ ๑ละเม็ดกระดุกอ่อนดี ชาวชลบุรี
 เรียกปลาสนักขแห่งนต
- ๐ ปลาอินคินในสินธุ บ่อโตชอช
 เลือกคัตแต่ชตเจไน ๆ
- ๐ แม็กบ วารณแกลบบมีไน ท้องคองคาลัย
 ทะเลอันล็กโอพาร
- ๐ ช่างเหยียบบไนนทธาร ปลาแปบ ๆ ปาน
 คนบบแลลบกกายา
- ๐ ปลาอุบร้องอุบ ๆ ปรา กฏชอชอชา
 ตลอดจนทุกวันวาร ๆ

สุรางคณางค์ ๒๘

- ๐ ปลาไน แม็กม จด้นับนิยม ชอไชไซซาน ปลาพรม
 หนวดพราหม เรียกตามโบราณ แก่มชาคดาปาน ประหารตบตี
- ๐ ๑ดลามหนามหน้ง ปลากริมริมผ้ง คับขงมากม
 ปลาเข้มเล็มโคด ที่ไนวารี นกเลงยนต์ เลียงกัตพนัน
- ๐ ปลาเสยมหางเสยม ๑มดม๑มเจยม เรียกปลา๑มพน
 ๑รเชตุสม กับูรปะพวรรณ แหลมเสยมสำคัญ ๑มพนได้จริง ๆ

๑ นามปลาแม่เกย ฉันทักเฉลย โดยนามทุกสิ่ง
ขอท่านทั้งปวง อย่าท้วงอย่าติง ฉันทักประวิง ว่าเล่นเป็นกลอน

๑ ในเกยยบด มัจฉาสาชล สัตถนสนัจร คณาปลา
กราย สวายเนอออน ปลาสร้อยสลอน สลับตาเสื่อ

๑ ตกอวยช้ายตอง เทยวชนเทยวลอง เกยวชองปลาเชอ
ตาพลาวยาวใหญ่ ไซ้โคลทอ้งเรือ หัวตะกั่วเจือ ปลาชิวแซกแซง

๑ หมู่ปลาหมอเกราะ ว้ายวนรนเราะ ลงมุดเลนแฝง
สวายกล้วยฟาด สั้งชะวาดวัดแวง อ้ายแก้วเฮาแกง กินต่างเทโพ

๑ ปลารากกล้วยขาว ตั้วมันยาว ๆ ไม่สู้ใหญ่โต
กระทงเหวหัน ผายผันผกผเ แฉลบชะโล ธรรมชาติกลกลหลาย

๑ ผุ่งเขมาโกย จากถื่นต้นโดย ไปโดนปลากราย
ทบทันวนแวก ผุ่งแตกกระจาย กระจัดปลัดพราย แพร่ทองชลธาร

๑ เหล่านนามปลา ฉันทักเฮามา รวมไว้ไซซาน
สำหรับหนู ๆ พวกหมูกุมาร จะได้เขียนอ่าน เพียงพอล้อใจ

๑ ตามลำดับแม่ ตงตนนนแต่ แม่ ก กา ไป จนถึง
แม่เกย เฉลยคำไซ เด็กเขาวัว ๆ รู้ได้ดี ๆ

๑ อักสตวนาชวา ชุมชาติสตวนา บนนกกม คอหอย
นา ๆ ในมหาวารี หอยสังข์ใสสี เสวตวรรรณฉาย

๑ แมงกุ่มแจง กะพงหอยแครง หอยเสียบหอยชาย
กะปุกนางลม ปากเบตมีสาย หอยตาวัลลาย หอยหลอดนมสาว

๑๐ พรรณหนงหอยกาบ งาม ๆ งาม ๆ สองกาบรียว
 รอยปากสนธิ เบ็ดบิตเป็นคราว ภายนอกพรายพราว เนื้อใน
 ใหญ่หนา

๑๑ อย่างหนงหอยโข่ง รูปร่างโปลงโล้ง ลอยอยู่ท้องนา
 อย่างหนงหอยชม เขางมเอามา แชนาทายา แกงกนกม

๑๒ หอยทากคล้ายทาก มักมีชมมาก ในตงพงพี ใต้เดือน
 รากดิน สัตวกินธรรณี ตัวแดงยาวรี อยุ่หนาครา

๑๓ ประดิษฐ์คิดถ้วว่าจะให้ท้ว ถึงตัวลูกน้ำ เกิดใน
 นาน้ำ นาชงประจำ แลเป็นต้นกำ เนตยงทงหลาย

๑๔ หมู่หนอนนา ๆ มือเนกา ตัวขาบตัวลาย ปล้องแดง
 ปล้องเหลือง เรือง ๆ พราย ๆ มีสณฐานกาย ริดเรียวกลม ๆ

๑๕ ว่าโดยกำเนิด หนอนนมักเกิด ในที่โสมม ผืดเค็ม
 ไม่เลือก มันเผือกผลชม จนชนอาจุม มถมตนตาย

๑๖ พวกสัตว์เหล่านี้ บาทาไม่มี บาดชยาย ว่าอะไรบาทา
 สมญาบ่กลาย นักเรียนเดกชาย เชิญดูร้จำ ๆ

๑๗ จบสัตว์ปราศจากเท้า ทั้งหลาย

คิดจัดเป็นหมวดหมาย หมู่ไว้

สำหรับนักเรียนชาย เชิญอ่าน เล่นเฮย

พอเพื่อเป็นทางได้ ก็นกิดคำเต็ม ๆ